

1. Oplysning over Grindsted og Heinsvig sogner, hvad Præster der har været siden Reformationen.
2. Kirkernes naune, Alder og Skikkelse.
3. Kongl. Tienders Hartkorn, Eyere og Forandring.
4. Præstegaardens Hartkorn og Fata.
5. Sognets Hartkorn med dens Byer, gaarde og Boelsstæder, sampt deres omstændigheder.

1. Hvad Præster der har været siden Reformationen.
  - a. Hl. Oluf Simonsen boede i Hedensvig, hvor der var den tiid residerende Præstegaard, vides intet mere om hannem.
  - b. Hl. Iver Pedersen boede i Heinsvig og vides intet om.
  - c. Hl. Thomas Nielsen boede ligeledes i Heinsvig etc.
  - d. Hl. Niels Christensen Buch boede ligeledes i Heinsvig.
  - e. Hl. Mads Christensen Harboe boede i Heinsvig nogen tiid, men fik ved Kongl. benaadning, af Høylovlig ihukommelse, Kong Christian den Fierde, benaadningen dateret Coldinghuus d. 10 Januar 1641, hvoraf er indleveret en vidiceret copie, af nu itzige Præst i Grindsted, at nedlægges i stifts kisten i Ribe. At Annexgaarden i Grindsted maatte være herefter residerende Præstegaard og Præstegaarden i Heinsvig skulde herefter være Annexgaard til Grindsted.

En gl. bonde i Nollund, ved min ankomst til Grindsted 1728, har fortalt mig, at Hl. Mads Christensen Harboe blev fordret til en syg i Nollund at betiene, men da han førsømte at komme og den syge døde uden at blive betient, kom beboerne i Nollund til Grindsted kirke, tiilig om morgenen, om paafølgende Søndag og lugte Kirkedøren for Hl. Mads Harboe, at hand maatte icke komme ind at gjøre tjeneste, førend han hafde forliigt sig med Nollund mænd og ved Accord gav dem et halv anker brende viin og en halv tynde øll til Byen, saa lugte de Kirkedøren op for ham, at hand maatte gaae ind at forrette tjeneste og prædike.

- f. Hl. Cornelius Ibsen, en saare sagtmodig mand, hafde til hustrue Ellen Hendrichsdatter, som endnu i denne dag, af alle gamle her i sognet, kaldes Mester Ellen for sin strengheds skyld. Hun skal have været fra Nørup sogn ved Engelsholm og beslægtet med dend store Moth i Kiøbenhavn. Præsten døde og efterlod hende encke, da dend 7 Præst
- g. Hl. Michel Ibsen blev kaldet af hands Majst., men samme aften, hand kom ordineret fra Ribe til Grindsted Præstegaard, brente Præstegaarden om natten, at hand aldrig saae dend ved dags lys. Han egtede Encken Mester Ellen og levede en kort tiid og efterlod hende Encke, men hun døde et aars tiid efter at dend 10 Præst var kommen til kaldet.

Om Hl. Michel Ibsen har en bonde, ved navn Jens Sørensen i Eeg, som tiente Hl. Michel Ibsen for auels Karl, fortalt mig, at Hl. Michel hafde engang faaet en heel Crone, som hand vidste icke, at forvare for sin kone, Ellen Hendrichsdatter, som randsagede hands lommer /: naar der blev offret enten med barn, kirkegangskoner eller brudefolck, gick Ellen Hendrichsdatter aller sidst op, efter følgen, som hun ville offre, da hun tog alt offret paa alteret ned med sig /: Hl. Michel forvarede sin Crone bag et indhugget bielckebaand i Præstegaarden ved dend syndere siide ud til Haugen, men Cronen falt ned i Stolpen og Præsten klagede sin nød og skade for Jens Sørensen, som hug ham Cronen ud af stolpen med et huggejern og satte et net spund ind igien i stolpen, uden til i Haugen, som manden viiste mig ved min ankomst, saa leverede hand Hl. Mickel hemmelig sin Crone igien.

- h. Hl. Jens Pedersen Murer blef kaldet 1693 til Grindsted, hand var Rector i Saxkøbings Skole i Laaland og fik til Egte Ellen Hendrichsdatters Søster Datter, Magrethe Pedersdatter Bagger og levede de tilsammen og aulede 1 Søn og 1 Datter, Margrethe Bagger døde d. 12 Jan. 1697. Hl. Jens Pedersen giftede sig igien med en Encke ved Randers, som hafde haft 2de Præster tilforn i Salling, hun heede Malene Galten. Hun overlevede Hl. Jens Murer, som døde 1712. Hand har været en accurat mand at tegne alle ting rigtig, hvad der forefaldt i sognerne. En stor Ebræer. Hand indrettede først Ministerialbogen over Grindsted og Heinsvig sogner. Anno 1710 eller 1711 solte Salig og Høylovlig Ihuekommelse Kong Frederich dend Fierde en

deel Kirker her i Jydland, hvoriblandt Grindsted, Heinsvig, Grene og Vorbasse Kirker vare, og dend post var i Conditionerne de bleve solte med, at hvem der kiøbte disse Kirker, skulde første gang have jus vocandi, i hvad stand hand var, enten bonde eller borger etc. Da har Hl. Peder Mulvad i Ringgive og Magst. Mouritz Højer den tiid i Jellinge, siden Sognepræst i Weille, kiøbt Grindsted og Heinsvig Kirker, og efter Conditionerne kaldet.

- i. Hl. David Lauritzen Foss 1712. Hand skal have været en Præstesøn fra Heiensted udi Bierre Herret i Aarhus Stift og hafde til Egte Hl. Assessor Peder Aarentzbergs datter i Hveisell her i Stiftet. Hl. David døde d. 21 Febr. 1728 og efterlod sig 2de børn, 1 datter, som ligeledes døde her i sognet, og 1 søn Lauritz Foss, som ogsaa skal være død. Encken fick igien til Egte sognepræsten til Grenaae.
- j. Hl. Claus Haagen blev kaldet af Sl. og Høyloelig Ihuekommelse Kong Frederick dend Fierde d. 16 April 1728. Er født i Nykiøbing paa Falster, hvis fader kom ind med Dronning Lovise, Frederick dend Fierdes Gemal, fra Juströv her til Danmark. Har til Egte en datter datter af dend gl. Magst. Hans Aalborgs, fordum Sognepræst til Weilbye udi Fyen og paa Faderens side Hl. Biskop Monraths Famillie. Begge lever endnu uden børn i Grinsted kald. Der findes ingen Inscriptioner i kirken andet end Præsternes naune fra Reformationen staaer tegnede inden paa Kirke muuren ved Choret.

2. Kirckerne.

Grinsted kircke har, uden tvivl, haft sit navn af de mange Grandskove, her har været paa marcken, hvoraf en deel stuppe staaer hidst og her endnu i moser og andre steder paa marcken. Af tørve, eller Klyne Moserne, som vi kalder dem her paa heeden, og graver endnu lange heele Fyr og Gran træer med roden ved, som bønderne bruger til at lyse med, naar de faaer dem adskilt i lange smalle sribler, da har Kircken været kaldet Gransted Kircke, men med tiidens længde forandret til Grinsted.

- a. Hvor gammel Kircken er, viides icke, men ved min første ankomst til kaldet, har jeg læst paa en gl. Altertavle /: som faldt ned ved en tienestes begyndelse i Grinsted Kircke og hafde nær ihjelslaget mig, da jeg stod for Alteret, og Hl. Etatsraad De Lichtenberg i Horsens, som kiøbte Kirckerne, satte en nye op, som hand lod giøre i Horsens :/ har jeg læst, at dend laae under Canonceatet i Weille, og maae dend være en med de første Kircker, som af Paverne er opbygte, som sluttes af de mange forgylte og afkastede store billeder, med Mariæ med Barnet, Christus paa Kaarset, Apostlerne og andre Helgeners Billeder, som staaer hensatt under Prædickestolen og ved muuren ved Choret, i Grinsted Kircke.
- b. Kirckens skikkelse er liden og lang uden taarne. Et Chor, som er tilsatt, er 3 al. snefre end Kircken, bestaaende af 5 til 6 fag, med gevelbt steenmuur imellem dend store Kirke og Choret. Igiennem hvilken gevelbt muur, ved Synder side, er indgangen til Prædicke stolen.
- c. Funten eller daaben er en stor Graae steen udhugen i en (fir)kant, hvorudi er et stort hull. Derover setter vi et messing fad, og (hæl)der vand udi at døbe med.
- d. Kirckens muur er af deilige qvadrat udhugen graae Kampe steen. Over alt er Kircken tægt med blye.
- e. Waabehuuset, bestaaende af 4re fag er af gl. Brendte store steen og hengt med Teil.
- f. Ornamentere ere lavede nye af Hl. Linde paa Engelsholm.
- g. Kircken har en Klocke, som hænger i et træhuus, østen for Kircken, og har dend gl. Herremand Bendix Norrenbye, hvis naun staaer paa Klocken, ladet dend støbe.
- h. Kirckens Hartkorn er 16 Tdr., men ingen Eyendomb af Enge eller Bøndergods er der til dend.
- i. Her viides ingen Legata dertil, uden Kalk og Disk af Sølf som Hl. Jens Murer og første kiæreste Magrethe Bagger har givet til Grinsted Kircke 1701, hvilket Hl. Jens Muurer efter hendes død har givet.
- k. Grinsted Kirckes fata. Anno 1760 d. 20 Decembr. klokken 7 om aftenen, da Præstegaardens folck sad i Kyckenet, men Præsten, hustrue og andre sadde ved bordet i dagligstuen, kom en sterk lynild, som udslugt lyset, som stod tent paa bordet i Kyckenet for folckene og i det samme hørtes et sterk Tordenslag, som snart gjorde folckene sandsesløse og saa forskreckede,

at de icke kunde tale eller sige noget. Præsten sad ved bordet i dagligstuen, lige for vinduerne, som vender op til Kircken, saae en ildkugle falde, som hand meente faldt i hands lade eller i Gaarden /: da hands hustrue og folckene i huuset vare kommen lidt til sig self igien :/ tog en af karlene med sig at besee ude og inde i gaarden, hvad skade der kunde være skeedt, lugtede en sveen lugt, men kunde icke see nogen ild eller brand.

- l. Om morgenen i dagningen, førend hand drog til sogns, neml. d. 21 Decembr. recognicerede Præsten atter omkring gaarden og befandtes da ildkuglen at være falden lige ud for vaabenuus døren ved kircken, hvor der fandtes et stort, sort trindt og sveen hul, der hafde ildkuglen efter hands tancker, skilt sig ud i smaae kugler. Waabenuus døren var tillugt, men der var reven en liden splind af dør kanten ved dend øster side og inden for døren i waabenuuset var en muuret benk af gl. store brendte mursteen, nedlagde i sterk kalck, der hafde ildkuglen oprevne de 2de første steen inden for døren af dend stercke kalck og lagt dem sammen ovenpaa bencken. Var saa kuglen slaaet eller stødt and paa dend store Kircke muur i vaabenuuset, hvor der sad kiendetegn, og derfra gaaet ud under hellefadet til Øster sidde, der var et vindue uden for mit paa dend store Kircke, hafde der udstødt nogle ruder og gaaet ind i dend store tycke kirckemuur, giort et stort og dybt hull i muuren, afslaget kalck og steen.
- m. Lidt til Øster er prædicke stolen, der er og et vindue der hafde dend og gaaet ind og afreven en stor deel kalck og steengrus. Oppe i Choret er et vindue, der var dend gaaet ind, og afreven 3 steene af vindues gevelbten oven til, lagt alteret fult med gruus, smaasteen og glas.
- n. Var saa gaaet ud igien af Chor vinduet og langs ved grundsteenene paa Choret uden til paa Kirckegaarden, giort et hull under jorden til Øster paa 8 til 9 al. Dette var, der tildrog sig i Kircken.
- o. Paa dend vester ende af kirckegaulen, som er af qvadrat kampsteen og nogle muursten imellem hinanden hafde kuglen slaaet and 2de steder paa muuren, giort nogle afriv af kalck og steen, tillige med huller ind i muuren, derpaa var de gaaet i jorden og efterladt sig nogle render i jorden og hull ved enden.
- p. Paa dend nordre side, uden til, paa dend store kircke, slog dend 3 steds an paa dend haarde steenmuur, afrev en (fue) fiel under helle fadet og gjorde render en 6 al. lang paa kirckegaarden og ved hver rende et hull ned i jorden.
Paa Choret, ved dend nordre side, uden paa kircken, hafde torden udrevet en qvadratsteen, mit af dend faste muur, og ført dend vester ende af denne steen ud af muuren 1½ kvarter fra muuren, men den øster ende af steenen, sad endnu fast i muuren, men den var vreden ind ad i muuren. Anden skade, Gud skee Ære, skeede der icke.
- q. Kirckens Eyere er Hl. Linde paa Engelsholm, som fick Kirckerne med Engelsholm af sin Sviger fader Hl. Etatsraad De Lichtenberg, som hafde kiøbt dend af Sl. Hl. David Fossis arvinger.
- r. Kirckens staaende udgifter kand erfares af lande moders expencer.
- s. Kongen har forbeholdt sig jus vocandi.

3. Konge Tiendens Hartkorn er 16 Tdr., ligger pro officio til Domprousten i Ribe.

4. Grinsted sogn.

- a. Præstegaardens Hartkorn er 6 Tdr. 6 Skp. 3 Fjk. 1 Alb. Aalegaard 1 Skp. Dends fata er andtegnat ved Hl. Michel Ibsen.
- b. Sognets contributorende hartkorn, hvorunder Urupgaards hartkorn er incorporeret, som siden for sig ved gaarden skal blive specialiter anført, er 145 Tdr. 6 Skp. 3 Fjk. 3/10 Alb. Mølleskyld udi Eeg er 2 Tdr. 1 Skp.
- c. De byer og stæders naune, som ligger i Grinsted sogn, hvorigiennem gaar en aae fra øster til vester, samme aae gaar igiennem en deel af Aandzager nordre sogn, igiennem Hodde sogn, Tostrup sogn og løber ud under Warde synder broe. Denne Aae deeler Sognet paa dend Nordere og Syndere siden /: Paa dend Syndere side af aae fra Østen at begynde, ligger Utoftgaard, et boel Plauborg, en bye Synderbye, en gaard Horsbøll, en bye Morsbøll :/ Paa den

- nordere side af aaen fra øster et lidet sted Trاسبorg kaldet, som er Hinum byes marckhuus. En bye Hinum, en bye Dall, en bye Grinsted, en gaard Moivig, en bye Loft, en bye Jerrich, en bye Eeg, hvorudi er dend vandmølle der skatter af de 2 Tdr. 1 Skp. Møllenskyld. Norden for disse opregnede steder, norden aaen, ligger en bye Nollund og Nollund Closter, nogle boels steder Dyvelsrecke kaldet, vesten for Dyvelsrecke ligger en bye Nørre Urup, sønden til Nørre Urup, som adskilles ved en liden beck og broe, ligger Urupgaard, med vand og moser saa omgiven, at der er giort en demning ind til dend paa et par 200 skridt, som man skal kiøre paa ind til dend. Synden for Urupgaard ligger 4re boelssteder, Kiærboel, Lomborre, Wad og Kragemose. Byernes og stedernes naunes oprindelse vides icke.
- d. Hospitaler og fattiges huuse ere her ingen af i Grinsted sogn.
- e. Sognets fattige ved tall, at skrive, er uvis, thi lige som de trænger, her trang og ere gamle, bliver de aarlig tillagt almisse og en, som kand være syg og fattig, kand over 3 aar gaae ud igien af Cassen, naar den eller hand kommer sig. Og fader og moderløse børn som bliver opfødte af sognets Casse, gaar ud igien naar de kand tiene deres føde og klæde.
- f. Herregaarden Urupgaard skatter af 8 Tdr. 5 Skp., blev i fiende tiid rent afbrent, er nu ucomplet og her icke en tønne byndergods.
- g. De adelige familier, som ieg har kundet opdage, der her eyet denne gaard, er først frue Karen Gyldenstjerne, hvem hendes herre har været, vides icke, men denne frue hafde en søn Bendix Norrenbye.
- h. Bendix Norrenbye fick gaarden efter sin moder og tog en frue Anna Lange, disse eyede dend tiid Urupgaard complet, Dunslundgaard i Waarbasse sogn complet, Nørholm og Lunderup ved Warde. Denne herremand hafde 3 børn, 2de sønner Peder Norrenbye og Christian Norrenbye, 1 datter Dorthea Norrenbye.
- i. Der forefaldt en sag med en herremand Galth ved naun, som blev beskylt at han have aflivet sin frue. Der gick 12 andre herremænd i caution for denne Galth, men sagen ved herredage blev tabt for Galth og de andre 12 herremænd maatte rømme riget, siden de icke kunde betale en for alle og alle for en dend summa de blev dømbte til.
 Bendix Norrenbye var rømt med de andre, men hand fick forlov at komme ind igien og skulde give en suar summa penge. Hand solte dertil Nørholm og en deel af Urupgaards og Donslundgaards bøndergods, som blev lagt til Viborg Hospital, hvorfra de siden i min tiid er solt, men Bendix Norrenbye hafde dog reserveret Urupgaards eyere reloutions rettighed til alt godset i fald de vilde have løst det, men Mons. Jens Pedersen, hvorum siden skal skrives kunde icke løse det, for den høye summa det var udlagt for. Ved denne maade er disse gaarde først bleven incomplete.
- k. Peder Norrenbye efter faderens død, fick Dunslundgaard og boede der.
- l. Christian Norrenbye fick Lunderup og boede der.
- m. Dorthea Norrenbye fick Urupgaard og fick en herre ved naun Enevold Munch og avlede en søn Peder Munch sammen.
- n. Ennevold Munch døde og fruen tog en anden Adelsmand naunl. Christian Krabe, de aulede ingen børn sammen, men sønnen Peder Munch tog stiffaderens søster Birgitte Sophie Krabe til Egte, og blev saaledes sluttet contract imellem stiffaderen Christian Krabe og Peder Munch, at Krabe skulde beholde og sidde ved Urupgaard og det derunder liggende jordegods, saalænge Christian Krabe levede, men efter hands død, skulde det alt tilhøre stiftsønnen Peder Munch og hands arvinger.
- o. Peder Munch og frue boede paa Moivig i Grinsted sogn og aulede 2de sønner, Ennevold og Iver Munch, disse begge, som unge herrer, bleve holdte til krigen og døde begge i dend krig salig og Høyloulig Kong Frederich dend Fierde hafde i Holstein. En datter hafde endnu Peder Munch og Birgitte Sophie Krabe, som var hiemme ved dem og hedder Birgitte Sophie Munch. Peder Munch døde paa Moivig og endnu sad Christian Krabe paa Urupgaard.
- p. Sl. Peder Munchs enkefrue paa Moivig sad der med dette barn, som voxte til hver dag. Der kom en skickelig ung karl, som hafde været hos en Landtzaad i Holstein, der døde i krigen og forærede denne sin lifkarl adskillige gode ting, hand friede sl. Hl. Peder Munchs datter

- Birgitte Sophie Munck og fick hende, boede nogen tiid med hende paa Moivig og hafde sl. Peder Munckis enckefrue ved sig. Imidlertiid blev Christian Krabe paa Urup meget gl., at hand snart gick i barndom, hvorover hand, efter giorde contract, overlod gaarden til Mons. Laus Andersen Møller, som hafde Birgitte Sophie Munch, som var arving.
- q. Christian Krabe flyttede ud med ald sine midler til Warde, hvor hand døde et par aars tiid derefter.
- r. Mons. Laus Andersen Møller, som nu boede paa Urupgaard aulede med Birgitte Sophie Munch en søn Peder Munch, og en datter Karen Sophie. Sønnen Peder Munch, af et lidet huus til faarn, som skulde mannes og tildeckes med søjer og det unge barn var inde i huuset, faderen Mons. Møller og 2de andre stod paa huuset at ligge manning derpaa, men overdeelen faldt ned i huuset, blev qvalt i sit 12te aar, og omenskiønt de skyndte sig at rydde tilside og bryde ind til barnet, var hand død og blev død da de fandt ham.
- s. Dette dødsfald tog faderen saa ner, at hand efter en kort tiid døde.
- t. Encken Mad. Møller sad tilbage med datteren Karen Sophie der voxte til og blev stor blev befriet af en Ridefoged paa Nørholm Mons. Jens Pedersen, disse Egtefolck levede en kort tid sammen, dog aulede de 2de sønner og 2de døttre sammen i deres egteskab, en søn, Peder Munch og en datter Birgitte Sophie døde for forældrene, men den anden søn Lorentz Peter og 1 datter Anna levede. Derefter døde moderen Karen Sophie, men faderen levede et aars tiid efter sin hustrus død, saa døde hand tillige.
- u. Her var nu 2de umyndige børn og en gammel kone, som var mormoder til disse børn, og en stor giæld hæftede paa sterfboen, som skulde betales, saa de sig nødtvungne til at sælge Urupgaard, som paa offentlig auction blev solt til en mand Thomas Hansen af Mølbye udi Aandzager sogn, som bor der endnu paa sin aftægt.
- v. Bøndergodset og Møllen i Eeg blev conserveret til disse umyndige børn og deres oldemoders ophold, som bygede sig et huus paa Moivig for at være ner ved Kircken. Sønnen Lorentz Petter døde 2 aar efter faderen, saa oldemoderen og datterdatteren lever sammen i dette huus.
- x. Dend antiquitet, som af alle Grinsted sogne mænd ynsker hjertelig aldrig at have været til, er, at i hvor viit og bredt Grinsted sogn er, saa findes der icke Leer eller kleg, ey heller store eller smaae kampesteene nogen steder over heele sognet, icke heller teckelyng, som Grinsted beboere skal hente til deres huuses og gaardes fornødenhed i Heinsvig 1 miil borte, i Aandzager sogn 7 fierding veyes, i Omme sogn 1½ Miil, i Hoven sogn for Grinsted beboere 2 miil, saa at denne trang forvolder stor disputte paa fremmede stæder, og mange penges udgift.
- y. Itzige præste, med Kongl. tilladelse, har ladet slaae en broe over Grinsted aae, og hands Majestæt, salig og Høylovlig ihuekommelse Kong Frederick dend Femte, lod self sette broe taxten at vedligeholde broen med, at alle de reisende, som bruger broen skal betale følgende: af en Charet 4 skl., af en Cahise 4 skl., af en beslaget vogn 3 skl., af en træe vogn 2 skl., af en hest en skilling og af en stud en skl., af et svin ½ skl., men de paa syndere siide af aeen i Grinsted sogn har frie overfart til Kircken og andre deres ærinde. Desligeste Heinsvig sogn og Donslundgaard i Vaarbasse sogn. Men for denne frihed skal ovenstaaende bønder holde demningen aarlig vedlige og hente fiel, pell og andre fornødne ting til broens reparation, thi der er et sterkt løbende vand, som ved hastig paakommende tordenskyll eller anden vedvarende regn, kand giøre demningen stor skade, i hvor høyt dend er opdemmet og kand bortskylle grunden, som er løbesand, i aeen, at der kand blive en 7 til 8 alen vand og dyb udi aeen. Desuden er det gl. kiørested saa fult af springkilder og veldekilder, at mine heste, da jeg skulde kiøre over, mange gange sank ned over ryggen. Disse 2de sidste poster beregnede mig til, saavel som rejsendes nød og fare, som omkringliggende naaboer i Synderbye og Grinsted mange tider maatte om natten komme til hielp, at slaae denne broe med stor bekostning.
- z. Der er derfor ved broen satt et huus, hvori de folck skal om nattetider, saavelsom om dagen, oplucke for de reisende, imodtage broepenge og weyviise dem.
- æ. Der ligger en stor høy imellem Grinsted og Dall til nær for begge byer, som kaldes Adelhøy, har naun af en aldfar veye, som gaar der tet forbie fra Ringkjøbing og vesterkanten, til Colding, Weile og Fyen.

- ø. Grinsted sogns eneste og beste sæd er Ruug, som saaes i dend sandede jord. Byg saaes lidet af. Dend meeste vaar sæd er boghved, eller Byg og Boghved blændt sammen, det saaes mest af. Haure saaes icke og groer her icke, jeg har forsøgt det at saae Aure i giødet land og efter første kiær ruug, men har intet faaet, saa mange gange jeg har prøvet det, thi jorden er for skarp og tør og dend røde all er ald for ner.
- A. Her selges icke meget korn, thi beboerne, som har smaae steder, har det nødigt til sig self og børn, desuden skal heste og creaturer have skaftruug indtil Juul er ende, ellers creperer det om foraaet.
- B. Fiskerie er der meget lidt af i aaen, der falder nogle Skaller, Geeder og en fisk kaldes Stalling. Aal fanges nogle af i efterhøsten i Aalegaardene, men icke mere end eyerne self bruger. Undertiden imellem Mortensdag og Juul falder der nogle Ørter i Aaen, som de ved blues skal slaae med lyster aften eller morgen for dag.

Hedensvig Kircke, Kongetiende og Sogn.

1. Hedensvig kircke ligger en 200 skridt fra Hedensvig bye, inde paa en høye bancke, har uden tvivl faaet sit naun af dend hviide heedestrekning sognet bestaaer af.
  - a. Kirckens hartkorn er 8 Tdr., har ingen tillæg af Eng eller Bøndergods.
  - b. Er en liden Kircke, teglhengt paa den nordre side af dend store Kircke og noget paa den søndre side, men en 3 af 4 fag paa dend syndere side tægt med blye.
  - c. Her et Chor, som overalt er tægt med blye, bestaaende af en 5 til 6 fag og en muuret gevelbt imellem dend store og liden Kircke eller Chor af qvadrat kampesteen, hvor igiennem indgangen ved syndere side, er indgang til prædicke stolen.
  - d. Har en funt eller daab indmuret i dend store muur i Choret, bestaar af en graae udhuggen kampsteen, som efter mine tancker, har, i de Chatolske tiider, været brugt til vievand.
  - e. Hvor gammel dend er vides icke, men at dend er saa gammel som Grinsted Kircke er dend icke, siden der er ingen afkastede billeder eller Catholske lefninger at see.
  - f. Har et Waabenhuus, som er giort af bindingsværk og muuret med røde steen, teglhængt, som Etatsraad De Lichtenberg lod sette, thi før var der ingen.
  - g. Har Kalck og Disk af Sølf, forgylt, som itzige Præst og hustrue, hvis naune staaer derpaa, har givet dertil.
  - h. Kirckens eyere er Hl. Linde paa Engelsholm.
  - j. Har en klokke, som staaer i træe verck norvest fra Kircken ude paa Kirckegaarden, hvorpaa staaer: Verbum domini manet in æterum 1562.
  - k. Kirckens staaende udgifter er landmodets expencer, dog veed jeg icke rettere end Doctoren i Ribe har noget aarlig af denne Kircke, som pro officio skal være ham tillagt.
    1. Kongen har forbeholdt sig jus vocandi, som ved Grinsted kirckes annotata er anført.
    2. Konge Tiendens Hartkorn er 8 Tdr. og ligger til Domprousten i Ribe pro officio.
    3. Sognets contribuerende Hartkorn er 49 Tdr. 2 Fjk. 2 Alb. Mølleskyld paa Dunslund Mølle er 2 Tdr. 5 Skp. 1 Fjk.
      - a. Sognet bestaar af efterfølgende gaarde, byer og boelssteder nembl. Trøllundgaard, Gildberggaard, Klinchsgaard, Søegaard, Fiskerhuusene, Dunslund Mølle, Lundgaard, som er øde af sandflod, Aschiergaard, Fugeldall bye, Heinsvig bye og boelsstedet Bolding kaldet. Men hvoraf deres naune, som er givet dem enten i landmaalingen, eller ved stedernes situation og opbygning af marck og mose, vides icke.
      - b. I Klinck er en oprettet skole for sognets ungdom, hvorhen er underlagt, Dunslund og Riisbølgaarder udi Waarbasse sogn, Præsten i Grinsted lod dend paa egen bekostning sette 1740, som af fundatzen kand sees.
      - c. Herregaarde er ingen af, men af de Juuler, naunlig Christen Juul har for dum boet paa Aschiergaard.
      - d. Det er merckverdigt, hvad en gl. bonde som boede i Heinsvig, naunl. Peder Darum, ved min

- ankomst fortalte og viiste mig ungefær en halv miil fra Heinsvig bye, til vester fra byen, ligger byens aarlige enge under en høye bancke, og løber igiennem samme eng en beck, med engbund paa begge sider, der hafde Grinsted sognemænd, som boer ved den syndere side af Grinsted aae. Aandzager sognemænd af Stenderup, Qvie og Krogager. Heinsvig Bye, Fugeldal bye og Aschiergaard /: alle diise optegnede steder :/ deres koner, børn, creaturer i fiende tiid, forvarede i og under denne høye bancke. Bønderne holdt ordnet vagt paa bancken og inden udi dend høye bancke hafde hver af disse forsamlede, et udgravet hull for sin familie. I indgangen af huulen stod 2de stolper med klyfter oven paa, i hvilke kløfter laae et stycke træe, som en skorstenes hammer. Paa en af de kløftede opstandere var hengt en dør at lucke til, hvad styd der har været inden udi, sa jeg icke, thi bancken var falden ned i huulen. Men inderst i huulen skal de have opmuuret af raae steen, en liden skorsteen, som gick op igiennem bancken med et lidet treckhul eller pibe, hvor røgen drog ud. Dend gamle mand fuldte med mig derud at besee det og jeg saa det med forundring.
- e. Mere fortalte hand mig om disse beboere, at en mand, ved naun Peder Spillemand af Heinsvig sogn, hafde givet et Svendsk partie paa 8 Ryttere, underretning om beboerne, at de der opholdt sig. Peder Spillemand ledte disse ryttere ud igiennem mosen til dem /: thi det var ellers umuligt at nogen ubekient kunde komme til dem for moser og moratser fra alle sider, uden paa dette sted, hvor der paa haard jord kunde kiøre 2de vogne, en forbi dend anden :/ rytterne kom uforvarende og hastig paa bøndernes udsatte skildvagt, men skildvagten skiød og raabte til de i hytterne, de komme strax ud med deres bysser og holt paa rytterne at de feldede 7 af rytterne ved dend første salve. Dend 8de vilde have undvig, men de skiød hesten under ham, saa drepte bønderne og denne rytter, endskiønt han bad hiertelig om livet. Peder Spillemand var strax, ved første attacqve undløben, men en 4 a 5 raske unge mænd hentede ham ind ved Søegaard, der slog de ham ihjel, og begrove ham i en Sandbancke.
- f. I dette lidet sogn saaes Rug, Byg og Boghvede, thi Aure vil icke groe, hverken i Grinsted og Heinsvig sogne. Mere korn aules icke, end beboerne kand fortære, skal en mand nødes til at selge en eller toe tynder til udgifterne ved Mortensdags tiid, skal han kiøbe det igien om sommeren derefter.
- g. Gives der overflødig Rug vext et aar, naar til suare tit og ofte regn om sommeren, tørrer bønderne hvad de har til overs og setter det hen i en kiste eller bing, at de kand have det til hielp, naar der bliver ringe rug vext, som oftest skeer, thi dend hvide sandjord brender an paa roden af Rugen, saa snart det er en 14ten dages eller 3 ugers tørveyer med sterck soelskiin. Derfor vil bonden hellere selge af sine faar, stude og qvier, end miste sin Ruug og andet korn.
- h. Her er ingen fiskerie i dette sogn, dog siges, som kiendeligt er, at der har været 2 a 3 store søer ved Søegaard, som af knye sand, da heeden afbrente, blev saa fyldte, at jeg kand gaae tørt i alle søer, paa hvid sandbund om sommeren. Af disse søer menes Søegaard at have sit naun og Fiskerhuusene deres naun siden de huusfolck, som boede derudi, bleve brugte til at fiske til herskabet paa Dunslundgaard, som var Peder Norrenbye.
- i. Her gaar nogle becke i moserne, der kand en og anden dreng gaae ud enten ved middags tiid, eller om eftermiddag, naar der falder icke meget at bestille, at fange en liden gresgeede eller nogle aal.
- k. Her findes Urhøns med deres kyllinger i Mosen om sommeren. Om foraaret, naar Urkocken skogrer, passer de, som har lyst at skyde ham, paa hvor deres skogerplads er, at giøre sig en hytte, med nogle huller paa, at legge sig udi og have flindten ud af et af hullerne, naar nu kongen, som er dend første mand, der kommer i dagbreckningen paa skogersted, falder, skal de give nøye agt paa ham, at de icke skyder ham, hand kalder de andre unge kocke i mosen paa en halv miils distance omkring til sig, og de kommer 2 a 3 i flokken og falder omkring ham, derpaa begynder at slooe vinger, som en kalkunsk haane og hand decker alt sin sorte krop med sin hvide rumpe fæder, at der er neppe nogen sort fæder at see paa ham. Dend røde kam der sidder ved hans øynene, bliver mangfoldig stor og oppustet, at dend sidder som en krone oven paa hands hovet, saa skogerer de og hugges med hver andre.
- l. Jeg skal opløse en knude for jæger mestere og jægere, som jeg har hørt at disputere, at

Urkokken icke drencker Urhønen, men at hendes eeg skulde blive frugtsommelig af en slags qualster som skulde falde af Urhaanens hals, naar hand skoger, som hønen skulde opsancke, men det forholder sig icke saa, thi Urhaanen drenckede virkelig hønen, som er tilstede ved siden af skogerpladsen og saa snart hun er drencket flyver hun sin veye, og naar hun vil drenckes søger hun virkelig skogerpladsen, dette kand beviises med mange vidner.

m. Her findes ingen mineralia, skal vandet løbe paa noget, løber det paa svovel, efterdi her findes i velle kilderne en ganske guul materie, som har anseelse efter guult svovl. Dette er dend undretning jeg kand give om Grinsted og Hedensvig sogne. Grinsted Præstegaard d. 4 Juny 1766. Claus Haagen.